

2. Кулишер И. М. Основные вопросы международной торговой политики. — М.: ООО «Социум», 2002. — 479 с.
3. Андрийчук В. Г. Вектори розвитку. Зовнішньоекономічна політика в контексті стратегії економічного і соціального розвитку України // Політика і час. — 2004. — № 7—8. — С. 5.
4. Gibbs M. TRADE POLICY NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGIES POLICY NOTES New York, June 2007. — 88 p.
5. Ikenberry, J, Kake D., Mastanduno M. The State and American Foreign Policy, Fourth Edition, World Peace Foundation and the Massachusetts Institute of Technology, New York, 1998. — p. 457.
6. Lake D. 1993, Leadership, hegemony, and the international economy: naked emperor or tattered monarch with potential? International Studies Quarterly, n. 37, pp. 459—489.
7. Odell, J. 1990, Understanding international trade policies: an emerging synthesis. World politics, 43: pp.139—167.
8. Schott, J. Free Trade Agreements: US Strategies and Priorities, Institute for International Economics, Washington DC, 2004 — p. 568.
9. Treblicock M., Howse R. The Regulation of International Trade, Routledge, New York. — 1995, p. 750.
10. Cohen S, Blecker R., Whitney P. Fundamentals of US Foreign Trade Policy, Westview Press, Oxford, 2003 — [Електронний ресурс] — Режим доступу -http://www.bu.edu/ir/files/2010/06/Syllabi_IR_789_Gallagher.pdf
11. Van Rompey K. Revising Uruguay's trade policy: owards the negotiation of a free trade agreement between Uruguay and the United States, [Електронний ресурс] — Cuadernos Del CLAEH, vol.3 n. 94—95, pp. 121 — 141, 2007, Режим доступу — http://socialsciences.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0797-60622007000100002&Ing=eng&nrm=iso

Статтю подано до редакції 11.04.11 р.

УДК 338.246.025.2

І. А. Савченко,
аспірант кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

КОНКУРЕНЦІЯ ТА ГЛОБАЛЬНА КОНКУРЕНЦІЯ: СУТНІСТЬ, ЕВОЛЮЦІЯ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено та класифіковано наукові погляди вчених на сутність і еволюцію категорії «конкуренція». Проведено дослідження тенденцій та передумов виникнення і розвитку гло-

бальної конкуренції як економічної багатоаспектної ринкової категорії.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкуренція, глобальна конкуренція, глобалізація, глобальне середовище, суб'єкти глобальних конкурентних відносин.

АННОТАЦИЯ. В статье освещены и классифицированы научные взгляды ученых на суть и эволюцию категории «конкуренция». Проведено исследование тенденций и предпосылок появления и развития глобальной конкуренции как экономической многоаспектной рыночной категории.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкуренция, глобальная конкуренция, глобализация, глобальная среда, субъекты глобальных экономических отношений.

SUMMARY. Scientific views on the essence of «competitiveness» category are reported and classified in the article. Tendencies and preconditions of emergence and development of global competition as economic multiple-aspect market category are researched.

KEY WORDS: competition, global competition, globalization, global environment, subjects of global competitive relations.

Актуальність. Конкуренція вважається однією з головних складових і визначальною ознакою ринкової економіки, а розвиток конкурентних відносин є принципово важливою характеристикою ефективного функціонування національних економік. В сучасному світовому господарстві під впливом глобалізаційних процесів конкурентні відносини виведені за межі країн, що зумовило створення глобального конкурентного середовища і, як наслідок, виникнення глобальної конкуренції. У цьому зв'язку дослідження цієї економічної категорії, її особливостей та рушійних сил є особливо актуальним.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Різним аспектам проблематики формування глобальної конкуренції і регулювання конкурентних відносин в умовах глобалізації присвячено праці таких учених: Ф. А. фон Хайєк, Й. Шумпетер, М. Портер, А. Маршал, Г. Хамел, К. Прахалад, В. Адамик, Г. Вербицька, О. Нікітіна, Т. Гончарук, С. Пахомов, Л. Антонюк, О. Швиданенко, В. Беглиця, Н. Головченко, В. Круш, А. Касприк та ін.

Разом з тим, сучасний етап розвитку світової економіки характеризується кризовими явищами, поглибленням протиріч проце-

су конкурентної взаємодії суб'єктів міжнародного ринку, необхідністю нівелювання негативних наслідків глобалізації та зумовлює формування конкурентного середовища з особливою структурою і параметрами, які потребують глибокого вивчення феномену «глобальної конкуренції», її моніторингу, регулювання та рушійних сил.

Постановка завдання: дослідження еволюції категорій «конкуренція» та «глобальна конкуренція», та їх особливості розвитку у динамічному глобальному середовищі.

Основні результати дослідження. Динамічність і невизначеність сучасного етапу розвитку світової економічної системи вимагає необхідність дослідження «конкуренції» як економічної категорії. Вперше ґрунтовне дослідження конкуренції розпочато у XVIII столітті А. Смітом, який визначав її як силу, здатну встановлювати економічну рівновагу на ринку [1]. Він розглядав конкуренцію як специфічну форму економічної діяльності суб'єктів ринку, спрямовану на досягнення власних інтересів. Сміт стверджував, що конкуренція на ринку виконує функцію «невидимої руки», що змушує підприємців, переслідуючи власні економічні інтереси, реалізовувати й інтереси суспільства. Принцип «невидимої руки» учасники ринку реалізують шляхом економічного суперництва між собою за обмежену пропозицію методом формування конкурентних цін на товари та послуги, що призводить до зниження цін й унеможливлення встановлення монопольних цін. Протягом наступних століть дослідження конкуренції набули значного масштабу.

Таким чином, на сьогодні в економічній літературі наявний значний перелік визначень конкуренції, які охоплюють різноманіття її характеристик, функцій та особливостей.

Враховуючи пріоритетну роль конкуренції у розвитку світової економіки, доцільним є систематизація різних трактувань вченими цього поняття, які можливо розподілити на три основні групи (табл. 1):

перша, конкуренція — це суперництво економічних суб'єктів на ринку з метою досягнення найбільш високих результатів господарської діяльності;

друга, конкуренція — це регулюючий елемент ринку, механізм, який здійснює регулювання попиту та пропозиції на ринку;

третья, конкуренція розуміється як суперництво традиційного з інноваційним.

Таблиця 1

ВИЗНАЧЕННЯ ВЧЕНИМИ КАТЕГОРІЇ «КОНКУРЕНЦІЯ»

Автор	Визначення
Наукові підходи першої групи вчених	
Г. Л. Азоев	Змагання в будь-якій сфері між окремими фізичними або юридичними особами (конкурентами), що зацікавлені в досягненні однієї мети
К. Р. Макконнел, С. Л. Брю	Наявність на ринку більшої кількості незалежних покупців і продавців, та можливість для них вільно входити на ринок і залишати його
А. Маршал	Змагання між виступаючими на ринку підприємствами, яке має на меті забезпечити кращі можливості збуту своєї продукції, задоволення різних потреб покупців
Г. Хамел, К. Прахалад	Вчені розглядали конкуренцію як суперництво виробників, успіх у якій забезпечується інтелектуальною конкурентною перевагою. Найважливішою умовою відповідною конкурентної позиції виробника є використання «базових функціональних властивостей продукту» (можливості розвитку і використання продукту) і «ключових компетенцій» (знання й уміння людей щодо розробки таких продуктів)
Р. А. Фатхутдінов	Конкуренція — це змагання господарюючих суб'єктів, коли їхні самостійні дії ефективно обмежують можливість кожного з них односторонньо впливати на загальні умови обігу товарів на відповідному товарному ринку
А. Ю. Юданов	Конкуренція — боротьба фірми за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, яка ведеться фірмами на доступних їм сегментах ринку
А. В. Войчак.	Конкуренція — це притаманне товарному виробництву змагання між окремими господарськими суб'єктами (конкурентами), заінтересованими у більш вигідних умовах виробництва і збуту товарів
В. Я. Горфинкель	Конкуренція — це боротьба між виробниками чи поставальниками, підприємствами, фірмами за найбільш вигідні умови виробництва і збуту для досягнення кращих результатів своєї підприємницької діяльності
С. В. Мочерний	Конкуренція — це боротьба (в тому числі змагання, зіткнення, взаємодія) між виробниками (продавцями) за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів та послуг, за привласнення максимальних прибутків

Продовження табл. 1

Автор	Визначення
В. Є. Сахаров	Конкуренція — протиборство, суперництво між виробниками товарів та послуг за можливість збільшення прибутку. ... Іноді її визначають як економічний процес взаємодії, взаємозв'язку та боротьби між підприємствами з метою забезпечення кращих можливостей збуту своєї продукції задоволення різноманітних потреб покупців одержання найбільшого прибутку
В. Карлофф	Конкуренция — это соперничество, или борьба, часто между двумя более или менее четко обозначенными соперниками
В. Д. Лагунін	Конкуренція — це економічна боротьба (суперництво, змагання) між виробниками або продавцями за задоволення своїх інтересів
П. С. Завьялов	Соперничество между отдельными лицами, хозяйственными единицами на каком-либо поприще, заинтересованными в достижении одной и той же цели
Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р.	Економічна конкуренція (конкуренція) — змагання між суб'єктами господарювання з метою отримання завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість обирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку
Наукові підходи другої групи вчених	
Н. А. Зайцев	Конкуренция — составная часть рыночной экономики и основной механизм формирования хозяйственных пропорций, направленный на создание наиболее благоприятных условий сбыта продукции и максимального удовлетворения потребностей потребителей
В. Адамик, Г. Вербицька	Елемент ринкового механізму, який забезпечує рівновагу між попитом і пропозицією шляхом безкомпромісної боротьби за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів між різними суб'єктами господарювання

Закінчення табл. 1

Автор	Визначення
Наукові підходи третьої групи вчених	
Й. Шумпетер	Учений стверджував, що новий етап розвитку конкурентних відносин полягає не в конкуренції цін або якості, а в конкуренції нових продуктів, нових технологій, нових джерел забезпечення та нових організаційних форм. За Й. Шумпетером, конкуренція визначається як суперництво старого з новим, з інноваціями
Ф. А. фон Хайск	Учений вважав конкуренцію своєрідним інформаційним механізмом, який забезпечує отримання систематичних і повноцінних знань про економіку, як процес руху, процедуру «відкриття» нових потреб і способів їх задоволення, нових ресурсів і можливостей виробництва

Особливо слід відмітити трактування конкуренції М. Портером, який визначав дану категорію як боротьбу економічних суб'єктів, так і регулюючу складову ринку на основі взаємодії п'яти основних сил¹.

На рубежі XXI століть сучасні науковці почали досліджувати конкуренцію з точки зору суперництва економічних агентів уже в глобальному середовищі, яке формується в нових умовах переміщення капіталів, товарів і послуг, універсалізації господарського життя. Даний аспект досліджень конкуренції пов'язаний з розвитком у світовому господарстві трьох тенденцій:

- об'єднання регіональних ринків у загальносвітовий;
- формуванням глобальних учасників ринку за рахунок злиття і поглинання;
- формуванням системи наддержавного регулювання конкурентних відносин [2]

Тобто в умовах глобалізації економічних відносин конкуренція стає, на думку С. Пахомова, найважливішою передумовою трансформації сучасного світу як цілісності, роблячи економічний простір однорідним [3]. Таким чином, поглиблення взаємозалежності країн, транснаціоналізація виробництва, зростаючі

¹ Вчений розглядає конкуренцію на ринку як взаємодію п'яти сил: суперництва існуючих конкурентів на ринку, появи нових конкурентів, появи нових товарів-замінників, конкурентоспроможності продавців, можливостей покупців.

масштаби міжнародної фінансової діяльності формують єдиний економічний простір, що відображається на конкурентних відносинах економічних агентів і зумовлює виникнення та розвиток глобальної конкуренції, для якої характерними є суперництво як за ринки збуту, так і за ресурси та переважання технологічних методів над ціновими.

Численні наукові дослідження явища глобальної конкуренції не містять однозначного визначення вищезгаданої категорії. [3—5, 10—12].

Так, на думку вітчизняного дослідника О. Швиданенко, глобальна конкуренція — це економічна багатоаспектна ринкова категорія, яка відображає процес боротьби цивілізацій, регіонів, країн, комплексних і спеціалізованих галузей, глобальних і транснаціональних компаній, фінансових структур та інших суб'єктів глобального простору за конкурентні переваги в умовах високого рівня монополізації, посилення впливу раніше ізольованих факторів, підвищення рівня агресивності учасників. Автор звертає увагу на існування конкуренції не тільки між країнами, а й між транснаціональними відновлювальними системами [4].

А. Зуб стверджує, що глобальна конкуренція — це форма міжнародної конкуренції, в якій конкурентна позиція фірми в одній країні суттєво впливає на її позиції в інших країнах. За таких умов конкуренція здійснюється на глобальній основі і фірми-суперники орієнтуються на переваги, що виникають з результатів їх діяльності по всьому світу і, таким чином, інтегрують господарську діяльність, що здійснюється ними в різних країнах [10].

Під глобальною конкуренцією Ю. Рубін розуміє участь транснаціональних компаній у міжнародному суперництві, що одночасно відбувається на основних світових ринках товарів і послуг в умовах відносної свободи міжнародного переміщення товарів, інвестицій, кредитних ресурсів, інформації та робочої сили [11].

Інші російські науковці, С. Пивоваров, Л. Тарасевич, А. Майзель, вважають, що глобальна конкуренція має місце, коли ціни і конкурентні умови національних ринків тісно пов'язані між собою. В цьому випадку є сенс говорити про світовий або глобальний ринок: конкурентна позиція фірми на одному національному ринку значно впливає на її позиції на іншому. В умовах глобальної конкуренції лідерство фірми забезпечується її діяльністю на всіх ринках, але особливо необхідно завоювати перевагу в стра-

тегічно важливих країнах, де ємкість ринку найбільша і існує розвинена інфраструктура [12].

Глобальна конкуренція, на нашу думку, відображає як процес суперництва суб'єктів глобалізованого економічного простору, так і забезпечує формування глобального попиту і пропозиції і є ірраціональною, жорсткою та безкомпромісною.

Дослідження провідних вітчизняних учених Д. Лук'яненко, А. Поручника, Л. Антонюк, О. Швиданенка засвідчують, що глобалізація конкурентних відносин також зумовила зміну концепції забезпечення конкурентних переваг, які за сучасних умов формуються за рахунок найвигіднішої розташування компаній у різних країнах, збільшення масштабів виробництва, створення міжнародних альянсів, розробки нових видів продукції. В даному контексті здатність суб'єктів вести конкурентну боротьбу на глобальній арені визначається рівнем розвитку засобів зв'язку, інформаційно-технологічної інфраструктури та інформаційних технологій. М. Трейсі, Ф. Вірсема, Г. Хамел, К. Прахалад, М. Портер вказують на те, що забезпечення збереження конкурентного лідерства в умовах глобальної конкуренції стає можливим завдяки швидкій реакції на зміни, своєчасній розробці відповідної глобальної стратегії, випередження конкурентів на всіх етапах виробничої, комерційної, наукової діяльності, освоєння нових технологій і каналів збуту [5]. Таким чином, інтенсифікація економічних процесів зумовила підвищення впливу фактору ліквідності технологічних, організаційних, інтелектуальних ресурсів економічних агентів на забезпечення конкурентних переваг.

Глобалізація також вплинула на зміну суб'єктів глобальних конкурентних відносин. Згідно функціонального погляду, суб'єктами глобальної конкуренції є економічні агенти, які за рівнем конкурентоспроможності мають можливість виходу та ведення економічної діяльності на загальносвітовому глобальному ринку. З територіального погляду, глобальна конкуренція розгортається між усіма економічно активними та дієздатними державами світу. Тому суб'єктами можна назвати не тільки окремі компанії чи ТНК, а й регіони, регіональні інтеграційні об'єднання, країни та окремі міста [6]. Тобто новим елементом глобальної конкуренції стало перетворення на її суб'єктів регіональних об'єднань, які в деяких напрямках діють самостійно і є більш успішними ніж їх країни в цілому.

Разом з тим в економічній літературі основними суб'єктами глобальної конкуренції виступають держави та транснаціональні корпорації. Держава змушена відповідати на виклики глобалізації і глобального ринку шляхом різних засобів, спрямованих на обмеження негативного впливу на внутрішній ринок і одночасно давати можливість підприємствам вести конкурентну боротьбу як на національному, так і на глобальному ринках. Також, за твердженням провідних вітчизняних та зарубіжних учених, глобалізація поступово невелиє можливості держав регулювати і захищати національні економіки від зовнішніх впливів. Зростаюча роль екзогенних факторів спонукає до пошуку дієвих методів регулювання господарської діяльності вже на наднаціональному рівні.

Глобальна конкуренція, в основі якої лежить науково-технологічне лідерство, зумовлює провідну роль транснаціональних корпорацій, що відіграють провідну роль у міжнародному товарообміні, інвестуванні та виробництві, і таким чином впливають на глобальну економічну кон'юктуру і вступають у суперечність із заходами державного регулювання економіки [8].

Вплив глобальної конкуренції на корпоративний сектор зумовив виникнення тенденції до кооперації економічних суб'єктів у межах інформаційного, науково-технічного, фінансового і маркетингового співробітництва. Така кооперація формує виникнення мережевих структур, які дають змогу концентрувати інтелектуальний та технічний потенціал учасників поряд з їх виробничими, фінансовими і маркетинговими ресурсами, що утворює певну систему поділу ризику в боротьбі за світовий ринок [7]. Формування стратегічних альянсів змінило характер конкурентної боротьби і перетворило індивідуалістичну конкуренцію на конкуренцію груп. Зумовлені необхідністю зменшення індивідуальних витрат, для проникнення на світові ринки, альянси не послаблюють конкуренцію на цих ринках, а інтенсифікують її шляхом надання можливості учасникам, що співпрацюють у певній сфері бізнесу, конкурувати в іншій.

Загострення глобальної конкуренції не тільки змінило її суб'єктів, але й змінило характер конкуренції і зумовило надбання нею нових зовнішньоекономічних форм. Основною зміною стало виникнення конкуренції між людськими цивілізаціями, виокремлення яких відбувається не тільки за рівнем багатства, але й за цивілізаційною ознакою. Тому глобальна конкуренція зародилась

і функціонує в сучасних ринкових умовах і має надекономічний характер.

Підсумовуючи можна зазначити, що основними рушійними силами, які викликали феномен глобальної конкуренції є: глобалізація; поляризація ринків; процеси розмивання галузевих меж; розвиток техніко-технологічної наукової революції; дерегулювання ринків [9].

Висновки. Таким чином, еволюція конкуренції і виникнення глобальної конкуренції відбувалося через зміну середовища економічної діяльності і під впливом макроекономічних чинників. Головними рисами конкурентних відносин на сучасному етапі стають перетворення на суб'єктів глобальної конкуренції регіональних інтеграційних об'єднань, виникнення тенденції до кооперації економічних агентів, поява конкуренції між людськими цивілізаціями і набуття нею надекономічного характеру.

Разом з тим, нові характеристики глобальної конкуренції зумовлюють необхідність, з метою мінімізації негативного впливу на національну економіку, вирішення низки питань, пов'язаних зі створенням ефективної глобальної системи регулювання конкурентних відносин. Крім того, потребує подальшого вдосконалення інституційне регулювання, яке здійснюється міжнародними організаціями, органами державної влади, неурядовими об'єднаннями.

Таким чином, розвиток конкурентних відносин суб'єктів глобального середовища зумовлює об'єктивну необхідність розробки комплексної системи регулювання на всіх рівнях їх взаємодії.

Література

1. *Сміт А.* Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт. — К.: Port-Royal, 2001.

2. *Нікітіна О. Б.* Міжнародні чинники формування конкурентної позиції економічних систем країн південно-східної Європи. Проблеми і перспективи розвитку співробітництва між країнами Юго-Восточної Європи в рамках Чорноморського економічного співробітництва і ГУАМ Сборник научных трудов. 2009 р.

3. *Пахомов С.* Глобальна конкуренція: нові явища, тенденції та чинники розвитку: Монографія. — К.: КНЕУ, 2008. — 224 с.

4. *Швиданенко О.* Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: Монографія. — К.: КНЕУ, 2007. — 312 с.

5. *Беглиця В.* Методологічні особливості глобальної конкуренції // Стратегія економічного розвитку України. — Вип. 24—25 (2009).

6. *Головченко Н.* Міжнародна конкурентоспроможність національної економіки та її регіонів в умовах глобалізації: методичні підходи // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони» Серія: Економіка та підприємництво. — 2010. — № 2.

7. *Круш В.* Сучасні тенденції трансформації економічного управління і регулювання в умовах глобалізації // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» 2009 р. (6).

8. *Каспрік А.* Державне регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності в умовах глобалізації // Вісник Львівського ун-ту, Серія екон. — 2008. — Вип. 39. — С. 196—200.

9. *Гончарук, Т. І.* Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 2 (32).

10. *Зуб А. Т.* Стратегический менеджмент: Теория и практика: Учебное пособие для вузов. — М.: Аспект Пресс, 2002. — 415 с.

11. *Рубин Ю. Б.* Теория и практика предпринимательской конкуренции: Учебник / Московский международный институт эконометрики, информатики, финансов и права. — М., 2003. — 584 с.

12. *Международный менеджмент / Под ред. Пивоварова С. Э., Тарасевича Л. С., Майзеля А. И.* — СПб.: Питер, 2001. — 576 с. — (Серия «Учебники для вузов»).

Статтю подано до редакції 25.05.11 р.

УДК 339. 97

М. А. Бобокал, аспірантка,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ГЛОБАЛЬНІ ВПЛИВИ НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено основні фактори, що впливають на формування української системи менеджменту і є результатом поглиблення глобалізаційних процесів. Проведено аналіз характерних особливостей української системи менеджменту та запропоновано напрями її вдосконалення з урахуванням специфіки багатокультурного середовища.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, система менеджменту, організаційна культура, крос-культурне середовище, міжнародний бізнес.